

Hukuk

Türkiye'de Millî - Ecnebi Hukuk Mücadelesi

- II -

Dr. Osman ÖZTÜRK
İst. Yüksek İslâm Ens.
Öğretim Üyesi

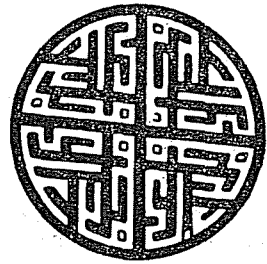
EVVELKİ iki makalemizde görüldüğü gibi (1) Tanzimat sonrası Türkiyesinde her sahada olduğu gibi hukûkî sahada da başlayan millî-ecnebi mücadelesi; 1850 tarihli Ticaret Kanunnamesi ve 1860 tarihli zeyli, 1858 tarihli Ceza Kanunname-i Hümayunu, 1861 tarihli Usûl-ü Muhakeme-i Ticaret Nizamnamesi, 1863 tarihli Ticaret-i Bahriye Kanunnamesi, 1879 tarihli Usûl-ü Muhakemat-ı Cezaîyye Kanunu ve 1880 tarihli Usûl-ü Muhakemat-ı Hukûkiyye Kanunu ile ecnebi hukuk lehine kaydedilirken, Âlî, Fuad ve Kabûlî Paşaların temsil ettiği Garp hukuku taraftarları az kaldı bütün hukûkî mevzûatımızı ecnebi mevzûat ile değiştiriyorlardı.

Yabancı mevzûat taraftarlarının çalışmalarına muvâzî olarak, Fransız elçisi Bourée fütürsuzca, Divan-ı Ahkâm-ı Adliyye Dairesinde Fransa Kanunnamesi tedris olunmak üzere bir Fransız muallimin tayin olunmasını ve Nizamiyye Mahkemelerinde Fransız kanunlarının mer'iyül-icra olunmasını talep ediyordu (2).

Ecnebi hukuka karşı en büyük mücadeleyi veren ve millî hukukumuzun zaferini temin eden A. Cevdet Paşa, bir ecnebi olarak Bourée'nin bu arzusunu tabî karşılarken, bizim garp hayranları ve belki de satılmışları için hatıratında şöyle der: «Fransız elçisinin bana nazar-ı husûmetle bakmakta haklı olusun diyelim. Amma vükelâ ve rical-i devlet arasında bulunan bazı müteferrecine ne diyelim ki ziy-i İslâm'da oldukları halde ahkâm-ı Şer'iyye meydana konulup da Mahâkim-i Nizamiyye'de Fransız kanunlarının ma'mûlün-bih olmamasından dolayı fakire husûmet ederlerdi.» (3)

A. Cevdet Paşa, bu Fransız dostlarından bilhassa talebesi Âlî Paşanın davranışlarından şikâyetçidir (4).

Millî (İslâmî) bir hukuk tedvini mevzuundaki yukarıda mezkûr bal-talamalara ve şahsına yapılan haksız ve mesnedsiz ithamlara rağmen Ahmed Cevdet Paşa meseleyi Hey'et-i Vükelâ (bakanlar kurulu) ya getirmeye muvaffak oldu. Hey'ette bulunan Şirvânî-zade Rüşdî Paşa ile

birlikte ilmî, fazlî ve garyeti neticesinde; Fransız Code Civil'inin iktibasından vazgeçilerek A. Cevdet Paşa'nın riyaseti altında, muteber fıkıh kitaplarından istifade sûretiyle ve zamanın ihtiyaçlarına cevap verir tarzda millî bir tedvine karar verildi.

A. Cevdet Paşa bu çetin mücadele ve neticesindeki zaferi kendine has ifadesiyle şöyle anlatır: «Gerek Divan-ı Ahkâm-ı Adliyyede ve gerek teşkîli musammem olan İstinaf ve Bidayet Mahakim-i Nizamiyye'sinde ve Ticaret Mahkemelerinde ma'mûlün-bih olacak kavanîn ve nizamât yapılmak lazım gelip, halbuki her devlette kavanîn ve nizamâtın esas Code Civil yani hukuk kanunnamesi olup Devlet-i Aliyye Şer'i Şerîf üzere müesses olduğundan kavanîn ve nizamâtına Kavanîn-i Şer'iyye esas olmak fikri ötedenberi efkâr-ı sahiha erbabi indinde arzu olunmaktaydı. Bu cihetle efkâr-ı vükelâ bu babta ikiye münkasım olmuştu. Bir kısmı ilm-i Fıkıhın muâmelât kısmından icabât-ı zamaneye muvafık olan mesail-i Şer'iyye cem' olunarak ehl-i İslâma göre ahkâm-ı Şer'iyye olup tebaa-i gayr-ı müslimeye göre dahi kanun itibar olunmak üzere bir kitab te'lif olunmak re'yinde idiler.

Hatta bâlâda arzolunduğu üzere eMth-i Metîn namiyle ilm-i fıkıhtan bir kitab te'lifine başlanmış iken fiile gelememiştir. Bu kerre gene bu arzu tazelendi. Bu kulları ve hayli müddet Maliye Nezaretinde ve bir müddet de Dahiliyye Nezaretinde bulunan Şirvânî-zade Rüşdî Paşa bu re'ye idi. Diğer bir kısmı dahi Fransa Kanunnamesini terceme ile Muhakim-i Nizamiyye'de düstûr-ul-amel tutulması fikrinde idi. O zaman elçilerin Dersaadet'ce en nüfûzhusu Fransa elçisi Mösyö Bourée olduğundan Fransa kanunlarının Mahakim-i Devlet-i Aliyye'de ma'mûlün-bih olması emelinde bulunmakla Fransız politikasına hâdim olanlar hep bu fikr-i sakimde idiler. Ticaret Nazarı Kabûlî Paşa ise bu fikirdemusirr fikr-i sakimde idiler. Ticaret Nazarı Kabûlî Paşa ise bu fikirde musirr olup hatta mukaddemce Fransız Code Civil'ini Türkçeye terceme ettirerek Meclis-i Vükelâ'ya tasdik ettirmeye çalışıyordu. Lâkin bizim muhalefetimize mebnî icrâ-i garaza zafer-yâb olamıyordu. Bu hususun müzakeresi için havass-ı vükelâdan mürekkeb akdolunan encümen-i mahsusta Fuad Paşa'nın îrad eylediği nutuklar ve Şirvânî-zade ile taraf-ı çakeriden dermeyan olunan deliller karîn-i hayyiz-i kabûl olarak kü-tüb-ü Fıkhiyyeden muâmelâta dair icabat-ı zamaneye muvafık olan mes'eleler cem' ile Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye namiyle bir kitab yazılmak üzere riyaset-i âcizânem tahtında olarak fuhûl-ü fukahâdan mürekkeb bir cemiyet-i ilmiyye teşkiline karar verildi. İşte Mecelle Cemiyeti diye meşhur olan cemiyet-i ilmiyye budur ki, te'lif ettiği Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye hâlâ cümle Mahakim-i Nizamiyye'de düstûr-ul-ameldir.» (5)

İşte böylece Türkiye'mizde ve bir çok ülkelerde İslâm Hukukunun yarım asırdan fazla bir müddet daha yaşaması teminedilmiş oldu.

(1) Bk. İslâm Medeniyeti, Mart ve Nisan, 1973 sayıları.

(2) Tezakir, Ahmed Cevdet Paşa (Cavit Baysun neşri), IV, 95.

(3) Aynı yer.

(4) Cevdet Paşa Âlî Paşa'ya yaptığı hocalığı şöyle anlatır: «Âlî Paşa'nın arabide kuvveti yok idi. Bu kerre sadarettten infisalinde boş kaldı, arabî tahsiline heveskâr oldu. Ekser-i eyyamda ve bazı leyâlîde gidip kendisini tedrise başladım. İlm-i nahivden Birgivi'nin Avâmîl nam risalesini okuttum ve kavâid-i arabîyyenin tatbikatını göstererek kendisine bir çok arabî ibareler tedris ettim... İsağoci okuttum ve ağızdan kendisine eklyise tertîb ettirerek kavâid-i mantıkîyyenin tatbikatını dahi gösterdim.» (bk. Tezakir, IV, 63-64).

(5) Medenî Hukuk Cephesinden Ahmed Cevdet Paşa, Ebululâ Mardin, s. 63-64.